

מלאכת קושר במלאכת הרופא

קשירת תפרים; תפירה בחוט נמס; שימוש באזיקונים וצמידים זיהוי; קשירת תחבושת

בשבוע שעבר עסקנו ביסודות מלאכת קושר האסורה בשבת. בין היתר נידונו הנושאים הבאים שנזכיר כאן בקצרה:

1. ביארנו את מהותה של המלאכה, שהוא ביצוע קשירה שיש לה תכלית ומשמעות.
 2. הבאנו שיש שתי דרכים להבין את ההבדל בין מלאכת קושר למלאכת תופר. דרכו של האגרות משה שחילק בין קשר שניתן להתירו, ועליו חייב משום קושר, לקשר שאי אפשר להתירו ועליו חייב משום תופר. ודרכו של המנחת שלמה, שלפיה החילוק הוא בין אופן שבו החלקים מתאחדים (תופר) לבין אופן שבו הם אינם מתאחדים (קושר), ובו כשהקשירה אינה קבועה אין כאן כלל מלאכה אלא שימוש בלבד.
 3. סקרנו את מחלוקת הראשונים בעניין קשר של קיימא. לשיטת רש"י כל קשר שנועד להיפתח באותו היום מותר לביצוע. קשר שיתקיים יותר זמן אבל לא לעולם אסור אבל אין חייבים עליו. דעת הרי"ף והרמב"ם שבכדי להתחייב במלאכת קושר נדרשים שני תנאים: קשר של קיימא וקשר שדורש אומנות. בהיעדר שני התנאים מותר לבצע את הקשר. התקיים אחד התנאים, פטור אבל אסור. והשלטי גיבורים החמיר בכל קשר אמיץ.
- להלן נבאר פרטים נוספים בהלכה זו, ונפרט את המשמעויות ההלכתיות של מלאכה.

1. ניתוק קשר של קיימא

המשנה ברורה (סימן שי"ז ס"ק ז', עיין גם ס"ק כ"ג) הביא דברי מהרש"ל שכל קשר שאפשר לפותחו מותר גם לנתקו. ומשמעות הדברים שאם אסור להתיר את הקשר כיון שהוא קשר לעולם - אסור גם לנתק אותו. ויש בדבר חידוש שאף ניתוק החוט הוא בכלל התרתו. ולפי זה בקשר שנעשה לזמן בינוני וכגון בקשרי אריזות וכדומה יהיה איסור לנתק.

מאידך בדברי המשנה ברורה בסימן שי"ד (ס"ק ל"א) משמע שבחיתוך חבל התיבה דנו רק מצד סותר ולא דנו כלל מצד איסור מתיר בחיתוך, וכן בבית יוסף בסימן שי"ז הביא דברי הראשונים לגבי תפירה של צלי עוף שמותר לחתוך ולא דנו כלל מצד מתיר, ומשמע שאין איסור מתיר בחיתוך חבל.

ונראה שיש לחלק בין מנתק הקשר עצמו, שבכהאי גוונא חשיב מתיר, לבין מנתק במקום אחר שאין זה בקשר כלל ואין זה אלא חשש איסור סותר, ומבואר בסימן שי"ד שם שמותר לעשותו, שאין איסור סתירה בכלים בכהאי גוונא.

לפי זה יש לדון בקשר שאין הדרך להתיר אותו אלא לחתוך את החבל האם נחשב לקשר של קיימא, ובמקום שחותכים את הקשר עצמו פשוט שאין זה קשר של קיימא, אבל במקום שעתיד

לחתוך במקום אחר כיון שאין זה ממלאכת מתיר יש לדון אם זה נחשב קשר שאינו של קיימא, שכן הקשר עצמו נשאר ולא הותר.

והנה, הגרש"ז אויערבאך (שמירת שבת כהלכתה פרק לה הערה סז) נקט שקשר שסופו לזרוק לאשפה לא חשיב קשר, ואם כך כל שכן בקשר שהדרך לחתוך שלא נחשיבו כקשר, שהרי אין דעתו להשתמש בו.

הגרש"ז עצמו מתקשה מחמת מה שנראה משו"ת הריב"ש (סימן ככ"ב) לגבי לולב שקשר שזורקו שלם נחשב קשר של קיימא, עדיין מסתבר שבדבר שחותך את הקשר, אין זה קשר של קיימא כיון שתכלית הקשר היא החיבור בין הצדדים, וכל שהחיבור אין סופו להתקיים אין זה קשר של קיימא.

וכן כתב כסברא נוספת הגרש"ז שכל שהוא מעונין שהתוצאה מחמת הקשר שהיא החיבור לא תהיה לעולם, ואפילו בשקית אוכל שקושר אותה בקשר כפול ולאחר מכן קורע ממקום אחר, כיון שברצונו שתכלית המעשה לא תתקיים - לא חשוב קשר של קיימא.

וכן מוכח בדברי רש"י בסוף מסכת שבת (דף קנז, ב) שכתב שמותר לקשור בגמי כיון שסופו להתייבש ולפקוע, ונראה שאין הכרח שהקשר יפקע, אלא שהמקדה כבר לא תהיה קבועה בו, ומזה אנו יכולים ללמוד גם כן כאמור שאם תכלית המלאכה לא תתקיים אין זה נחשב קשר של קיימא.

אמנם אפשר לדחות, שכוונת רש"י היא שמחמת שסופו להתייבש, סופו להתיר בעצמו את הקשר, וכן נראה מדיוק לשונו – "ולחכי נקט גמי - שראוי למאכל בהמה, ולא מיבטל ליה להיות קשר של קיימא, דמנתק כשיבש". ומשמע קצת שאדברה מצד עצמו הוא נחשב קשר, ורק מחמת שלא מבטלו לעולם שרי, והיינו שבהכרח שאין כוונתו להשאירו שם, ובסוף יתיר את הקשר. וכן הביא המאירי שם בשמו "וגדולי הרבנים פירשו בקשירה זו שלא נעשית בגמי לח אלא מפני שראוי למאכל בהמה ואינו מבטלו לשם עד שיהא הקשר עושהו קשר של קיימא".

למעשה, בצמידי בית החולים, האם מותר לנתקם שלא במקום הקשר - בשמירת שבת כהלכתה (פרק ט' סעיף ט"ו) כתב להקל משני טעמים. א', מחמת שהקשר נעשה עד שיבוא לביתו, ומשום כך אין זה קשר לזמן בינוני אלא רק עד תום השימוש. ב', מחמת שהניתוק הוא בדרך השחתה ואין הוא בדרך התרה שמתקן את החוט לשימוש אחר, אין זה מלאכת מתיר.

ועוד יש להוסיף, שממה נפשך: אם יש מלאכת מתיר שלא במקום הקשר, הרי כאן אין זה קשר של קיימא שהרי סופו להיחתך, ואם אין זה ממלאכת מתיר - הרי שאין כאן כלל מלאכה.

2. קשר עניבה

בגמרא (שבת קי"א א') מבואר שנחלקו תנאים האם קשר עניבה הוא קשר האסור מהתורה או מותר לכתחילה. ולא הוברר מה טעם המתירים קשר עניבה.

ואין לומר שטעמו מבוסס על כך שאפשר להתירו בקלות, שהרי זו דעת ר"מ שקשר שאפשר להתירו ביד אחת אינו קשר, אבל הביאור הלכה בתחילת סימן שי"ז כתב שלא קיימא לן כמוהו. ובפרט, שמתבאר בגמרא שם שקשר עניבה לא נחשב קשר רופף, ויתכן שאף לר"מ יהיה חייב חטאת, כיון שהוא קשר מהודק.

ונראה (וכן כתב בארחות שבת פרק י' סעיף י"ב), שקשר עניבה יש בו ענין אחר, שכיון שיש דרך לפתוח אותו ואין צריך להתיר את הקשר אלא על ידי משיכה בקשר הוא נפתח, אין זה נחשב קשר כלל, ואף שמצד הקשר עצמו הוא חזק. ועל כן לרבי יהודה הוא קשר שחייבים עליו.

הרמב"ם בפרק י' הלכה ה' כתב – "העניבה מותרת לפי שאינה מתחלפת בקשירה, לפיכך החבל שנפסק מקבץ שני קצותיו וכורך עליו משיחה ועונב עניבה".

ולשיטתו דבריו פשוטים, שהרי הוא סובר שצריך קשר אומן, רק גזרו גם על מה שאינו קשר אומן, ועל כן סובר שבקשר עניבה לא גזרו, כיון שאין להתבלבל בינו לקשר אחר.

אבל לדעת החולקים, בהכרח הטעם שאין זה קשר, כיון שלדעתם כל קשר של קיימא אסור אבל קשר עניבה אינו קשר.

3. שימוש באזיקונים

בזמנינו השימוש בקשרי חבלים לצורך חיבור נדחק מחמת חומרי קשירה נוחים יותר, שהם האזיקונים. ולפניהם היה נפוץ שימוש בחוטי ברזל לקשירה.

יש לדון האם מלאכת קושר היא רק כשנוצר קשר, כמו המשמעות שלו אצל חז"ל, דהיינו פיתול החוטים זה בזה, באופן שמקשה על ההתרה שלהם, או שכל אופן של הידוק יש בו משום קשר.

בפרק זה נדון באזיקון, ולאחר מכאן בצמיד זיהוי שרעיון הפעולה שלו דומה ומעט שונה.

בספר חוט שני (פרק ל"ד סעיף י"ב) כתב שאין זה נכלל בכלל קשר, וביאר שאין זה אלא כחיבור במנעול. וכן הביא בשמירת שבת כהלכתה (פרק מ' סעיף לב) להתיר.

לכאורה יש להביא ראיה לדבריהם, מקשר עניבה, וכשם שלמדנו שקשר עניבה אינו קשר, ומבואר שלא מספיק חיבור וצריך צורה של קשירה, ואם כך בשאר חיבורים יהיה מותר.

אבל מאידך לפי מה שביארנו לעיל (וכן כתב בשו"ת שערי יושר חלק ה' סימן נ"ח בשם הגרי"ש) הרי ענין העניבה היא כיון שנקל להתיר אותה, ובזה היא דומה לחיבור במנעול שיש לו מפתח, אבל אזיקון שאי אפשר לפתוח אותו, הרי הדבר קשור ועומד.

כמו כן ביארנו לעיל שאין נראה לומר שדבר שאי אפשר לפתוח אותו אינו בכלל קשר, שכן עיקר המלאכה היא בכך שזה מחובר וכאילו אי אפשר לפתוח, וכל שכן בדבר שאי אפשר לפתוח אותו.

אלא שאף אם האזיקון הוא קשר, יחולו בו כל ההתרים שיש בכל קשר, ולדברי הסוברים שהכל תלוי בזמן הקשר, גם בזה יש לדון אותו ככל קשר שתלוי אם עושהו לעולם או לזמן.

אלא שיש לעיין, הרי האזיקון אינו בר פתיחה ואם כך זהו קשר לעולם. אבל זה אינו, שהרי ככל שיחתכו את האזיקון גם החיבור של האזיקון ישתחרר, ואם כך הרי זה קשר לזמן ומותר.

לדעת הרמב"ם אפשר להקל יותר ולדמות לעניבה שמותר אף בקשר לעולם, מאחר ואין זה מעשה אומן, והרי אף הוא לא מתחלף בקשר רגיל. ונראה שאין זה בכלל קשר אומן ועל כן אין בו חשיבות של קשר.

(ויש לדון אם שייך להחשיב מעשה אומן מה שנעשה בבית חרושת כדי לשמש בפועל לאחר מכן בלי אומנות).

אבל מאידך (וכן נטה להחמיר בשו"ת שערי יושר הנ"ל) יש צד לאסור מחמת דברי השלטי גיבורים, שכתב שכל קשר אמיץ יש לחוש בו לקשר של אומן, שדעתו שעיקר קשר של אומן הוא מחמת החוזק שלו, ולדבריהם יש לחוש שאף קשר באזיקון יש בו משם קשר של אומן, אלא שכל דבריהם הם חומרא כמו שהבאנו משם החזון איש, ועל כן נראה שאפשר להקל בקשר של אזיקון לזמן. אבל בעומד לעולם בודאי שיש לחוש לקשר גמור.

עוד יש להוסיף שבאזיקון שעומד לחיתוך אין לחוש לכך שיחשב קשר לעולם, כיון שאין מתירים את הקשר, והטעם לכך הוא שבאזיקון אחרי שחותכים את האזיקון שוב ניתן כל האזיקון וניתן לשחרר את הסגירה שלו, ועל כן אין זה נחשב קשר לעולם.

ואפשר שגם לא יחשב קשר אמיץ שיהיה בו איסור דרבנן, מאחר ועל ידי החיתוך יתבטל כל הקשר ואם כך אין זה קשר אמיץ.

ונמצא אם כן שבאזיקון העומד לזמן קצר אפשר להשתמש לכתחילה, אבל לזמן בינוני הרי זה איסור דרבנן שאפשר להשתמש לצורך חולה, ולזמן ארוך יש לחוש שיש בו איסור תורה.